

## HÂFİZ BERHÛRDÂR

(حافظ برخوردار)

Eserlerini Pencap diliyle yazan  
Pakistanlı şair.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Bazı kaynaklarda doğum tarihi olarak verilen 1030 (1620-21) yılı, *Ferâ'iz-i Hindvî* adlı eserini kaleme aldığı 1081 (1670) tarihiyle bağdaştığı halde *Envâ'-ı Berhûrdâr*'ın telifiyle ilgili olarak kaydedilen 1176 (1763) tarihiyle bağdaşmamaktadır. Buna göre 1176 tarihi muhtemelen esere bir başkası tarafından eklenmiştir veya bu eser aynı adı taşıyan ikinci bir kişiye aittir. Nitekim Hamîdullah Şah Hâşimî, birincisinden 100 yıl sonra yaşayan bir başka Hâfız Berhûrdâr'dan bahsetmektedir. Miyân Mevlâ Bahş Kuşte'nin *Pencâbî Şâ'irân dâ Tezkire* ve Bâvâ Budh Singh'in *Prem Kehânî* adlı eserlerinde bir tek Hâfız Berhûrdâr'ı kaydetmelerine karşılık Miyân Muhammed Bahş *Seyfû'l-mülûk*, Ahmedyâr *Ahşenü'l-kaşâş* ve Mevlevî Dilpezîr *Kaşâşü'l-muhsinîn* adlı eserlerinde iki ayrı kişiden söz etmişlerdir.

Hâfız Berhûrdâr, *Ferâ'iz-i Hindvî* adlı eserinde atalarının Lahor idarî bölgesinde Müselmânî köyünde oturduğunu ifade etmektedir. Onun nasıl bir öğrenim gördüğü hakkında bilgi olmadığı gibi nerede ve hangi tarihte öldüğü de bilinmemektedir. İlim tahsili için önce Lahor'a, oradan Siyâkût'a geçtiği ve ömrünün sonuna kadar bu şehirde kaldığı söylenmiştir.

**Eserleri.** Hâfız Berhûrdâr'ın yaklaşık kırk kitap yazdığı rivayet edilir. Bunların bir kısmı dinî, bir kısmı edebî konularda olup başlıcaları şunlardır: 1. *Mirzâ Şâhibân*. Mahallî lehçe yerine standart Pencapça'yı kullanan Hâfız Berhûrdâr'ın en ünlü eseri olan bu romantik hikâyeye, Berhûrdâr'dan önce bazı şairler tarafından da kaleme alınmakla birlikte bunların hiçbiri onun eseri kadar etkileyici değildir. Hikâyede Berhûrdâr'ın şairlik yeteneği yanında sosyal, kültürel ve İslâmî değerler üzerindeki dikkati de göze çarpar. 2. *Yûsuf u Züleyhâ*. Sade bir üslûpla yazılan eserde yer yer süslü ifadelerle de rastlanır. 3. *Envâ'-ı Berhûrdâr*. 1176 (1763) yılında yazıldığı ve ikinci bir Berhûrdâr'ın eseri de olabileceği kaydedilen bu kitap ansiklopedik nitelikte dinî bir eser olup *Nehrü'l-'ulûm*, *Bahrü'l-'ulûm*, *Şemsü'l-'ulûm*, *Miftâhu'l-'ulûm*, *Necâtü'l-müslimîn*, *Şerefü'n-nikâh*, *Mizânü's-*

*şer'â*, *Miftâhu'l-muşallâ*, *Miftâhu's-sa'âde*, *Miftâhu'l-fıkh*, *Sirâcü'l-mu'âmelât*, *Cengnâme-i İmâm Hüseyin*, *Naşihatnâme*, *Çerhanâme*, *Qışsa-i Bibî Fâtıma* ve *Hikâyet-i Pâk Resûl* adlı risâleleri ihtiva eder. Bu risâlelerde Arapça ve Farsça terkipler dikkat çekmektedir. Hâfız Berhûrdâr'a atfedilen *Sassi Punnon* ve *Hîr Rânchâ* adlı hikâyelerin ikincisi ve *Şîrin Ferhâd* adlı eserin ona ait olması şüphelidir.

Berhûrdâr ayrıca *Kaşide-i Bânet Sü'âd*, *Kaşide-i Bürde* ve *Kaşide-i Gavşiyeye*'yi Pencap diline çevirmiş, bazı dinî ve edebî metinleri de şerhetmiştir. Namaz hakkında sade bir üslûpla yazdığı risâle ise Pencap dilindeki ilk mensur eserdir.

## BİBLİYOGRAFYA :

Şafiî Aqil, *Panjab Rang*, Lahore 1968, s. 29-31; *Târîh-i Edebiyyât-ı Müselmânân-ı Pâkistân u Hind*, Lahor 1971, XIII, 266-270, 353-356, 364-366; Cemil Câlîbî, *Târîh-i Edeb-i Urdû*, Lahor 1987, I, 612; Hamîdullah Şah Hâşimî, *Pencâbî Zebân ü Edeb*, Karaçi 1988, s. 471; *Urdu Encyclopedia*, Lahore 1968, s. 292; Âsaf Hân, "Hâfız Berhûrdâr", *UDMİ*, VII, 807-809.



HANİF FAUZ

## HÂFİZ BURHAN

(1897-1943)

Daha çok gazel okuyuşu ile tanınan  
Türk hânendesî.

23 Mayıs 1897'de İstanbul Aksaray'da doğdu. Asıl adı Burhâneddin olup babası II. Abdülhamid'in silâhşorlarından Tüfekçi Ahmed Bey, annesi Feride Hanım'dır. İlk öğreniminin ardından girdiği Kocamustafapaşa Rüşdiyesi'nden mezun oldu. Küçük yaşlarda sesinin güzelliğiyle dikkati çekti ve daha hafızını tamamlamadan mukabele, mevlid, mersiye okumaya, zâkirlik ve müezzinlik yapmaya başladı. 1918 yılında hânende olarak Muzıkâ-i Hümâyun'a alındıysa da bir müddet sonra buradaki görevinden ayrıldı ve hayatını sesiyle kazandı. Zamanla dinî ve din dışı mûsiki mahfillerinin aranan üstadı olarak şöhret yaptı. Hâfız Burhan'ın

Hâfız  
Burhan  
(Fikret  
Bertuğ  
özel arşivi)

doldurduğu plaklar halk arasında büyük ilgi gördü. İstanbul Radyosu'nun ilk kuruluşunda görev yapan Hâfız Burhan Dârûtta'lim-i Mûsiki kadrosunda da yer aldı. Ticarete atılıp bir ara plak doldurduğu Columbia şirketi temsilcisi olarak Beşiktaş'ta bir plakçı dükkânı açtı. Çoğu Atina'da olmak üzere yurt dışında konserler verdi. İstanbul'da çeşitli fasıl topluluklarında hânendelik yapmasının ardından bu faaliyetini kendi adına kurduğu zamanın meşhur hânendelerinden müteşekkil bir grupla devam ettirdi. 1930'lu yıllarda 50 lira yevmiye karşılığında fasıllarda okuduğu göz önüne alınırsa Hâfız Burhan'ın dönemin sanatçıları arasındaki müstesna yeri daha kolay anlaşılır. 1918'deki Altımermer yangınından sonra taşındığı Beşiktaş'ta uzun yıllar oturduğu için "Beşiktaşlı Burhan", Muzıkâ-i Hümâyun'da bulunduğundan dolayı "Muzıkalı Burhan" diye de anılmıştır. Soyadı kanunundan sonra Sesyilmaz soyadını alan Hâfız Burhan, Mareşal Fevzi Çakmak'ın kızının mevlidini okumak üzere bulunduğu Ankara'da Hacı Bayram Camii'ndeki mevlid esnasında 18 Nisan 1943 günü vefat etti. Cenazesi İstanbul'a getirilerek Beşiktaş'taki Yahyâ Efendi Derghâni hazîresine defnedildi.

Hâfız Burhan'ın dinî ve din dışı sahada okuduğu eserler Türk mûsikisi yakın tarihinin nâdir icraları arasında yer alır. İlk mûsiki derslerini ağabeyinden almışsa da onun köklü bir mûsiki eğitime sahip olduğu söylenemez. Muzıkâ-i Hümâyun'da bulunduğu sırada Muallim İsmâil Hakıkî Bey'den, ayrıca Zâti Arca ve Lemi Atlı'dan faydalandı. Parlak, geniş ve tenor bir sese sahip olduğundan gerek minarede gerekse camii içerisinde okuduğu ezanlarla, Âyetü'l-kürsî ve büyük âminlerde müezzinliğin en güzel örneklerini vermiştir. Mevlid okumadaki başarısını ise özellikle belirtmek gerekir. Arkadaşı Ali Rıza Sağman, onun Hâfız Sâmî ve Hâfız Şaşı Osman'dan sonra devrin en iyi mevlidhanı olduğunu söyler (*Meşhur Hâfiz Sâmî Merhum*, s. 113).

Gazel formunun son ustalarından olan Hâfız Burhan ayrıca türkû, şarkı, ninni, kanto, tango, operet, marş türlerinde pek çok eseri plağa okumuştur. Gür sesinden dolayı İstanbul Radyosu'nun Galatasaray Postahanesi'nin üst katındaki ilk yayınlarında mikrofona arkasını dönerek okuduğu söylenir.

Abdülhak Hâmîd'in *Târîk* adlı piyesinde yer alan "Her yer karanlık pür nûr o mevki" mısraı ile başlayan ve halk ara-

sında "Makber" adıyla anılan mersiyesi Hâfız Burhan'ın emsalsiz icrasıyla çok tutulmuş olup günümüz icracıları tarafından da aynı üslûpta okunmaya çalışılmaktadır. Bazı filmlerin müziğini hazırlayan Hâfız Burhan ayrıca birkaç şarkı bestelemiştir. Bunlar arasında uşşak makamındaki, "Hasta kalbimde açılmış ebedî bir yarasın" mısraı ile başlayan şarkısı ile nevâ makamında ve gazel tarzındaki "yeni ninni"si (mihnet-i dünyâ) özellikle belirtilmelidir.

Columbia plak şirketi 1970'te Hâfız Burhan'ın seçme eserlerinin yer aldığı bir plak çıkarmış, 1993 yılında da toplam yirmi eserinin bulunduğu bir CD'si yayımlanmıştır.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Ergun, *Antoloji*, II, 656, 717; Ali Rıza Sağman, *Meşhur Hâfız Sâmî Merhum*, İstanbul 1947, s. 112-113; Vural Sözer, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 384; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, II, 125; Öztuna, *BTMA*, II, 299; Cemal Ünlü, "Sesyılmaz, Burhan", *DBİst.A*, VI, 539.



NURİ ÖZCAN

### HÂFİZ-İ EBRÛ

(حافظ أبرو)

Şihâbüddin Abdullah  
b. Lutfillâh b. Abdırreşîd-i  
Bihdâdîni-yi Hâfî  
(ö. 833/1430)

Timurlular döneminin ünlü tarihçi  
ve coğrafyacılarından.

Nisbesinden Hâf'a bağlı Bihdâdîni köyünden olduğu anlaşılmaktadır. Herat'ta doğduğu ve uzun süre burada kaldığı için Herevî olarak da tanınır. Hâfız-ı Ebrû'nun iyi bir öğrenim gördüğü eserlerinden belli olmaktadır. Hayatının olgunluk döneminde muhtemelen münşî olarak Timur'un sarayına girdi. Burada sûfî Ni'metullah-ı Velî, Nizâmeddin Şâmî gibi kişilerle tanıştı. Anadolu seferi de dahil olmak üzere Timur'un bazı seferlerine katıldı. Timur'un ölümü üzerine (1405) intisap ettiği oğlu Şâhruh'tan da aynı ilgiyi gördü. Şâhruh'un Karakoyunlular'la yaptığı savaştan sonra Azerbaycan'dan dönerken Zencan civarında Serçem adı verilen yerde vefat eden (3 Şevval 833/25 Haziran 1430) Hâfız-ı Ebrû'nun cenazesi Zencan'a getirilip Şeyh Ebû'l-Ferec-i Zencânî'nin türbesine defnedildi.

Eserleri. Farsça, Türkçe ve Arapça bilen Hâfız-ı Ebrû, Moğol dönemi tarihçilerinin aksine eserlerini sade bir dille yazmaya ve olayları doğru olarak nak-

letmeye çalıştığı gibi olayların zaman ve mekân boyutu üzerinde de durmuştur. Başlıca eserleri şunlardır: 1. *Mecmû'ü-i Hâfız-ı Ebrû*. Müellifin 820'de (1417) Şâhruh'un emriyle hazırladığı bu külliyyat önemli tarih kitaplarından meydana gelmekte olup eserde sırasıyla Hâfız-ı Ebrû'nun yazdığı giriş, Bel'amî'nin *Terce-me-i Târîh-i Taberî*'si, Hâfız-ı Ebrû'nun *Târîh-i Taberî*'ye yazdığı zeyil, Reşîdüddin'in *Câmi'u't-tevârih*'ine giriş, *Câmi'u't-tevârih*, Hâfız-ı Ebrû'nun Kertler'in tarihi ve nesebi hakkında verdiği kısa bilgi, Hâfız-ı Ebrû'nun Tugay Timur, Emîr Velî, Serbedâriler ve Emîr Argun Şah'la ilgili dört risâlesi, *Câmi'u't-tevârih*'e Hâfız-ı Ebrû tarafından yapılan ve Azerbaycan ile Irak'ta 703-795 (1304-1393) yılları arasında meydana gelen olayları ihtiva eden zeyil (nşr. Hânâbâ Beyânî, Tahran 1350), müellifin Muzafferîler'le ilgili tarihi, Nizâmeddin Şâmî'nin *Zafernâme*'si, *Zafernâme*'ye Hâfız-ı Ebrû tarafından yapılan zeyil (nşr. Kerîmî, Tahran 1328) ve 819 (1416) yılına kadar Şâhruh dönemi tarihi yer almaktadır. Bunlardan Taberî, Reşîdüddin ve Nizâmeddin Şâmî'nin eserleri dışında kalanlar bizzat Hâfız-ı Ebrû'nun kaleminden çıkmış olmakla beraber müellif Kertler'in tarihini yazarken Seyf b. Muhammed el-Herevî'nin *Târîhnâme-i Herât*, Muzafferîler'le ilgili olan kısımları yazarken de Muînüddin-i Yezdî'nin *Mevâhib-i İlahî* adlı eserlerinden genişçe nakiller yapmıştır. Eserin birçok kütüphanede yazma nüshaları bulunmaktadır (Storey, I/1, s. 87-88). Tugay Timur, Emîr Velî, Serbedâriler ve Emîr Argun Şah ile Kertler tarihinin son dönemi F. Tauer tarafından neşredilmiştir (*Penc Risâle-i Târîhi der Bâre-i Havâdis-i Devrân-i Emîr Timûr-ı Gürgân. Cinq opuscles de Hâfız-ı Abrû concernant l'histoire de l'Iran au tempts de Tamerlan*, Prague 1959). 2. *Mecmû'u't-tevârih* (*Mecmû'u't-tevârih-i's-sultâniyye*). Hâfız-ı Ebrû'ya asıl şöhretini kazandıran bu eser dört bölüme ayrılmıştır: Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gelen peygamberler ve İslâm'dan önce İran'da hüküm süren hânedanlar; Hz. Peygamber'in hayatı ve Abbâsîler'in sonuna kadar olan dönemin tarihi; Saffâriler, Sâmâniler, Gazneliler, Gurlular, Selçuklular, Hârizmşahlar, Cengiz Han ve haleflerinin tarihi (ilk üç kısmın yazma nüshaları için bk. *Zübdetü't-tevârih*, mukaddime, s. 16 vd.); Şâhruh'un oğlu Mirza Baysungur'a ithaf edildiğinden dolayı *Zübdetü't-tevârih-i Bây-*

*sungurî* adını alan bölüm. Bu son bölüm iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda İlhanlı Hükümdarı Ebû Saîd'in ölümünden (736/1355) başlayarak Timur'un ölümüne (807/1405) kadar geçen dönemin İran ve Türkistan tarihi, ikinci kısımda 830'a (1427) kadar Şâhruh döneminin tarihi yer almaktadır. Yıl esasına göre düzenlenen eserin dördüncü bölümünün ikinci kısmı müellifin yaşadığı döneme ait olayları ihtiva ettiği için ayrıca önem taşımaktadır. Şâhruh'un Karakoyunlular üzerine çıktığı ikinci sefere katılan müellifin seferden dönerken vefat etmesi sebebiyle eserin tamamlanmadığı anlaşılmaktadır. Hâfız-ı Ebrû bu kitabını kaleme alırken Taberî'nin *Târîh*, Mes'ûdî'nin *Mürûcü'z-zeheb*, Firdevsî'nin *Şâhnâme*, Utbî'nin *Târîh-i Yemînî*, İbnü'l-Esir'in *el-Kâmil*, Mirza Şerefeddin Kazvî'nin *el-Mu'cem fi âşâri müllûki'l-Acem*, Zahîrüddin-i Nisâbü'rî'nin *Selcûknâme*, Cüzcânî'nin *Tabakât-ı Nâşırı*, Atâ Melik Cüveynî'nin *Târîh-i Cihângüşâ*, Kâdî Beyzâvî'nin *Nizâmü't-tevârih*, Vassâf'ın *Târîh-i Vaşşâf*, Reşîdüddin'in *Câmi'u't-tevârih* ve Hamdulâh el-Müstevfî'nin *Târîh-i Güzide* adlı eserlerini kaynak olarak kullanmıştır. Birçok yazma nüshası bulunan eserin (Münzevî, VI, 4190-4194) dördüncü bölümünü Seyyid Kemâl Hâc Seyyid Cevâdî *Zübdetü't-tevârih* adıyla iki cilt halinde yayımlamış (Tahran 1372), kitabın İsmâîlîler'le ilgili kısmını da Müderres-i Zencânî neşretmiştir (*Mecmû'u't-tevârih-i's-sultâniyye: Kısmet-i hulefâ-i Aleviyye Magrib ve Mısır ve Nizâriyân ve Refikân*, Tahran 1364). 3. *Coğrafyâ-yı Hâfız-ı Ebrû*. Müellif, Şâhruh tarafından, *Mesâlikü'l-memâlik ve şuverü'l-eşkâlîm* adlı Arapça eserin benzerini Farsça olarak yazmakla görevlendirilince, bu konuda daha önce kaleme alınan coğrafya kitaplarını gözden geçirip kendi müşahedelerine ve güvenilir kişilerin ifadelerine dayanarak bu eserini yazmaya başlamıştır (817/1414). İki ciltten oluşan kitabın I. cildinde ülkeler, denizler, ırmaqlar ve dağlardan bahsedilerek Fars ve Kirman tarihi ele alınmakta, II. ciltte Horasan ve şehirleri hakkında bilgi verildikten sonra Horasan'ın fethinden 823 (1420) yılına kadar olan tarihi anlatılmaktadır (yazma nüshaları için bk. *Zübdetü't-tevârih*, mukaddime, s. 15). Horasan'ın Herat kısmı, Gulâm Rızâ Mâyil-i Herevî tarafından *Coğrafyâ-yı Hâfız-ı Ebrû Kısmet-i Rub'î-i Horâsân Herât* adıyla neşredilmiştir (Tahran 1349 hş.).